Sveriges advokatsamfund

Stockholm den 8 oktober 2026

R-2026/1396

Till Justitiedepartementet
Ju2026/01198

Sveriges advokatsamfund har genom remiss den 8 juni 2026 beretts tillfälle att yttra sig över delbetänkandet Mer flexibla regler om verkställighet av häktning och fängelsestraff (SOU 2026:30).

Sammanfattning

Utredningens förslag att avskaffa rätten till enrumsplacering i häkte, att införa en lagstadgad möjlighet att placera häktade i polisarrest samt att avskaffa tidsgränserna för verkställighet av fängelsestraff i häkte avstyrks. Advokatsamfundet ställer sig vidare tveksamt till förslaget om utökade möjligheter att skjuta upp verkställigheten av fängelsestraff vid platsbrist. Utredningens förslag i övrigt tillstyrks eller lämnas utan erinran, med de synpunkter som framgår nedan.

Synpunkter

Advokatsamfundet har förståelse för att Kriminalvården står inför betydande kapacitetsutmaningar till följd av ett ökat klientinflöde och längre häktes- och anstaltstider. Advokatsamfundet delar uppfattningen att åtgärder behöver vidtas för att säkerställa att frihetsberövanden kan verkställas på ett rättssäkert och ändamålsenligt sätt.

Laboratoriegatan 4, Box 27321, 102 54 Stockholm
Tfn 08-459 03 00, advokatsamfundet.se, info@advokatsamfundet.se

Advokatsamfundets huvudsakliga invändning mot betänkandets förslag är emellertid att flera av dem motiveras av att Kriminalvården under en längre tid haft svårt att uppfylla de krav som följer av gällande lagstiftning.

Med utgångspunkt i det ansträngda läget föreslås i betänkandet att rättigheter och säkerhetsgarantier för frihetsberövade personer kraftigt försvagas i syfte att hantera Kriminalvårdens rådande platsbrist. Advokatsamfundets uppfattning är att kapacitetsproblem inom Kriminalvården ytterst är en statlig resurs- och prioriteringsfråga. Såsom lyfts i betänkandet har de senaste årens offensiva straffrättsliga reformer försatt Kriminalvården i en ohållbar situation där de i dagsläget nödgas bryta mot gällande regler för att kunna fortsätta bedriva sin verksamhet. Det bör vara av högsta prioritet att sådana rättshotande problem i första hand bör mötas genom resursförstärkningar och utbyggnad av kriminalvårdens faktiska kapacitet. Om lagstiftaren genomför reformer som kraftigt ökar behovet av häktes- och anstaltsplatser, bör det vara en självklar utgångspunkt att det säkerställs att Kriminalvården samtidigt tillförs de resurser som krävs för att upprätthålla de rättssäkerhetsgarantier som följer av såväl nationell rätt som internationella åtaganden.

Under alla förhållanden är det inte acceptabelt att hantera kapacitetsbristen genom att anpassa lagstiftningen till de regelavsteg som redan förekommer i verksamheten. Advokatsamfundets bestämda uppfattning är att ett sådant synsätt är principiellt problematiskt och rättsosäkert. Att inskränka frihetsberövades rättigheter för att legitimera en ordning som tidigare inte ansetts förenlig med gällande rätt, riskerar att urholka såväl lagstiftningens skyddsintressen som förtroendet för rättsordningen. Det kan svårligen tolereras att rättighetsinskränkande lagstiftning används för att legitimera en verksamhet som saknar förutsättningar att uppfylla gällande rätt. En sådan utveckling är principiellt betänklig.

Avskaffandet av rätten till enrumsplacering i häkte

Utredningen föreslår att den lagstadgade rätten till enrumsplacering i häkte enligt 2 kap. 1 § häkteslagen ska avskaffas. Advokatsamfundet ställer sig mycket kritiskt till en sådan förändring och avstyrker förslaget. Utöver de synpunkter som redovisas nedan ansluter sig Advokatsamfundet till vad som framförs i det särskilda yttrandet av utredningsexperten Mikael Ruotsi.

Som framhålls i betänkandet är principen om enrumsplacering starkt förankrad i såväl internationella direktiv och rekommendationer som i grundläggande hänsyn till den enskildes integritet, säkerhet och mänskliga värdighet. Internationella regelverk och tillsynsorgan betonar att rätten till placering i enrum bör anses som norm och har återkommande varnat för de negativa effekter som följer av överbeläggning och dubbelbeläggning. Det konstateras i utredningen att dubbelbeläggning är förenad med ökade risker för konflikter, hot, våld samt psykisk och fysisk ohälsa. I JO:s rapporter framhålls att problematiken är särskilt framträdande i häktesmiljön, där de intagna ofta befinner sig under stark psykisk belastning och där det förekommer att personer vid dubbelbeläggning hålls inlåsta med varandra i upp till 23 timmar per dygn.

Advokatsamfundet anser att utredningen inte har visat att det föreligger sådana tungt vägande skäl för att den grundläggande rätten till enrumsplacering bör avskaffas. Särskilt med beaktande av att det i utredningen konstateras att det är osäkert i vilken utsträckning förslaget faktiskt kommer att leda till den eftersträvade kapacitetsökningen. Advokatsamfundet ifrågasätter vidare utredningens resonemang om de påstådda administrativa fördelarna. Dels framgår att Kriminalvården inte har kunnat uppskatta den praktiska och administrativa hanteringen av dubbelbeläggning i häkte, dels är det tveksamt om någon nämnvärd administrativ lättnad alls uppnås, eftersom dubbelbeläggning regelmässigt måste föregås av omfattande och resurskrävande säkerhets- och lämplighetsbedömningar. Det gäller inte minst vid placering av häktade med restriktioner, vilket enligt betänkandet är den huvudsakliga utmaningen vid häktesplaceringar. Mot denna bakgrund anser Advokatsamfundet att utredningen inte har visat att de fördelar som förslaget förväntas medföra står i rimlig proportion till det integritetsintrång och de ökade risker för de intagnas säkerhet och välbefinnande som ett avskaffande av enrumsregeln innebär.

Särskilt problematiskt är att förslaget inte förenas med några särskilt lagstadgade minimikrav avseende exempelvis bostadsyta, sanitära förhållanden eller andra materiella skyddsgarantier. Utredningen synes i stället utgå från att Kriminalvården genom interna rutiner ska hantera de risker som följer av en ökad användning av dubbelbeläggning. Utifrån den kritik som JO redan har riktat mot Kriminalvårdens tidigare hantering av dubbelbeläggning finns det anledning till betydande oro över om förslaget utgör ett tillräckligt skydd för de frihetsberövades rättigheter. Garantier som

rör frihetsberövades grundläggande rättigheter bör framgå av lag och inte vara beroende av myndighetsinterna riktlinjer eller verksamhetsbeslut.

Det kan vidare inte uteslutas att förslaget på sikt får en normerande effekt och leder till att dubbelbeläggning utvecklas från en tillfällig undantagsåtgärd till ett permanent inslag i häktesverksamheten. En sådan utveckling riskerar att minska incitamenten att långsiktigt hantera de bakomliggande problemen med överbeläggning och kapacitetsbrist genom mer ändamålsenliga åtgärder. Förslaget avstyrks därför.

Placering av häktade i polisarrest

Betänkandet föreslår att en ny bestämmelse införs i 2 kap. 4 a § häkteslagen som möjliggör att häktade personer över 18 år tillfälligt får placeras i polisarrest, om det föreligger särskilda skäl med hänsyn till transportförhållanden eller rådande platsbrist. Advokatsamfundet ställer sig kritiskt till förslaget, särskilt eftersom det saknas en uttrycklig tidsfrist för hur länge en sådan placering får bestå.

Utredningen konstaterar att polisarrester som utgångspunkt inte utgör lämpliga lokaler för längre frihetsberövanden. Vidare framgår att användningen av arrestlokaler för häktade personer återkommande har kritiserats av såväl JO som internationella granskningsorgan. Det framstår därmed som anmärkningsvärt att utredningens förslag är att införa en lagreglerad möjlighet till sådan placering, och att förslaget dessutom lämnas utan tidsfrist eller kontrollmöjligheter.

Advokatsamfundet är medvetet om att praktiska svårigheter och kapacitetsbrist inom Kriminalvården redan idag medför att arrestplaceringar förekommer utan uttryckligt lagstöd. Som inledningsvis påpekats bör regelefterlevnadsproblem inte utgöra tillräckliga skäl för att inskränka skyddsnivån för frihetsberövade personer. Tvärtom riskerar förslaget att normalisera och permanenta en ordning som sedan länge varit föremål för kritik, ur såväl rättssäkerhets- som humanitetssynpunkt.

Särskilt problematiskt är att förslaget saknar en absolut tidsgräns för hur länge en arrestplacering får bestå. Utredningen framhåller att arrestplacering endast ska användas restriktivt och under kortare tid. Trots detta nöjer sig utredningen med att ange att placeringen ska vara tillfällig, och hänvisar till strafftidslagens proposition, prop. 2017/18:250 s. 173, för resonemang om begreppets tillämpning. Advokatsamfundet anser att en så opreciserad reglering ger upphov till betydande

rättssäkerhetsproblem. Det är inte tillräckligt att hänvisa till att placeringen ska vara tillfällig när lagstiftningen samtidigt saknar objektiva hållpunkter för kontroll och uppföljning. En så ingripande möjlighet att placera häktade personer i polisarrest bör inte överlämnas till den enskilda myndighetens fria bedömning utan tydliga lagstadgade begränsningar. Särskilt med beaktande av den återkommande kritik som riktats mot användningen av arrestlokaler för längre frihetsberövanden. Advokatsamfundet anser vidare att utredningen brister i sin analys av vilka rättssäkerhetsgarantier som krävs för att motverka oproportionerlig tillämpning av den föreslagna bestämmelsen.

Advokatsamfundet vill samtidigt framhålla att den nuvarande ordningen, där arrestplaceringar förekommer utan tydligt lagstöd, ger upphov till betydande problem från legalitets-, förutsebarhets- och rättssäkerhetssynpunkt. Om en utvidgad möjlighet till arrestplacering bedöms nödvändig, bör det därför övervägas om en sådan reglering ska tidsbegränsas och knytas till en övergångsperiod under vilken Kriminalvården bereds de resurser som krävs för att långsiktigt och lagenligt kunna uppfylla lagstiftningens krav. En sådan alternativ lösning framstår enligt Advokatsamfundet som mer ändamålsenlig för en långsiktig hantering av rådande situation och bör utredas vidare.

Med anledning av det anförda avstyrker Advokatsamfundet förslaget.

Avskaffandet av tidsfrister för verkställighet i häkte

Advokatsamfundet avstyrker även förslaget att avskaffa de lagstadgade tidsgränserna för verkställighet av fängelsestraff i häkte i 2 kap. 4 b § fängelselagen för personer över 18 år.

De nuvarande tidsgränserna infördes efter återkommande kritik från bland annat JO mot att dömda personer under långa perioder blev kvar i häkte i avvaktan på anstaltsplacering.

Utredningen redogör för de betydande skillnaderna mellan häktes- och anstaltsplacering och hur långvariga vistelser i häkte påverkar den intagnes möjligheter till exempelvis gemensamhet, sysselsättning, behandling och återanpassning negativt. JO har vid upprepade tillfällen framhållit att långa väntetider till anstaltsplacering motverkar centrala syften bakom fängelselagen och kan leda till mer ingripande

frihetsinskränkningar än vad som annars hade varit fallet. Den tidsbegränsande regleringen tillkom således som en rättssäkerhetsgaranti för att säkerställa att verkställighet i häkte endast sker under en begränsad övergångsperiod. Att Kriminalvården haft svårigheter att uppfylla tidsfristerna utgör enligt Advokatsamfundets uppfattning inte ett tillräckligt skäl för att nu avskaffa tidsfristerna.

Det framstår som ytterst bekymmersamt att utredningens lösning på de identifierade bristerna inom Kriminalvården är att avskaffa de rättssäkerhetsgarantier som infördes för att komma till rätta med bristerna. Advokatsamfundet är av uppfattningen att de omfattande överskridandena av de nuvarande tidsgränserna illustrerar att tidsgränserna fyller en viktig funktion, genom att synliggöra avvikelser från lagstiftarens avsikt och tydliggöra behovet av åtgärder inom Kriminalvårdens verksamhet.

Utredningen uttalar att verkställighet i häkte även fortsättningsvis inte ska pågå längre tid än nödvändigt. När de objektiva tidsgränser som ger skyndsamhetskravet ett konkret innehåll samtidigt avskaffas uppkommer emellertid frågan hur detta krav ska kunna kontrolleras och upprätthållas i praktiken. I denna del hänvisas till vad som ovan anförts beträffande den opreciserade tidsangivelsen "tillfälligt" vid placering av häktade i polisarrest.

Sammantaget bedömer Advokatsamfundet att förslaget medför en påtaglig risk för längre och svårare kontrollerbara vistelser i häkte, utan tillräckliga garantier för att sådana frihetsinskränkningar inte blir mer långtgående än vad som är nödvändigt. Advokatsamfundet avstyrker därför förslaget även i denna del.

Uppskjuten verkställighet vid platsbrist

Betänkandet föreslår att den tid inom vilken en dömd ska föreläggas att inställa sig för verkställighet begränsas till högst tre månader. Advokatsamfundet tillstyrker förslaget. En lagstadgad maximal inställelsetid stärker förutsebarheten och motverkar den nuvarande ordningen, där Kriminalvården genom interna beslut kommit att tillämpa väsentligt längre inställelsetider än vad som ursprungligen förutsattes vid strafftidslagens tillkomst.

Betänkandet föreslår vidare att Kriminalvårdens möjligheter att skjuta upp verkställigheten vid platsbrist utökas för fängelsestraff om upp till ett år och sex

månader till högst nio månader. Advokatsamfundet ställer sig delvis tveksamt till förslaget som riskerar att motverka betydelsen av den föreslagna inställelsefristen och leda till att tiden mellan lagakraftvunnen dom och faktisk verkställighet blir väsentligt längre. Långa uppskov innebär en påtaglig osäkerhet för den dömde och försvagar sambandet mellan brott, påföljd och verkställighet, vilket negativt kan påverka förtroendet för påföljdssystemets legitimitet. Advokatsamfundet anser vidare att det bör övervägas om den dömdes inställning till uppskjuten verkställighet i större utsträckning kan inhämtas och beaktas. En ordning där den enskilde lämnat sådant samtycke skulle kunna minska behovet av administrativa bedömningar, samtidigt som den enskildes intressen ges ett ökat genomslag för verkställigheten.

Mot bakgrund av att förslaget inte innebär någon förändring av den grundläggande utgångspunkten att en dömd som självmant inställer sig för att påbörja verkställigheten har rätt att göra det, har Advokatsamfundet ingen ytterligare erinran mot förslaget.

Utökade möjligheter till verkställighet genom elektronisk övervakning

Advokatsamfundet tillstyrker de förslag som innebär utökade möjligheter att verkställa fängelsestraff genom elektronisk övervakning. Verkställighetsformen är väsentligt mindre ingripande än anstaltsvistelse och ger den dömde bättre möjligheter att behålla arbete, bostad och prosociala relationer. Förslaget är även positivt ur kapacitetssynpunkt, eftersom det minskar behovet av anstaltsplatser utan att rättssäkerhetsgarantier eller skyddsregler för frihetsberövade försvagas.

Advokatsamfundet tillstyrker vidare förslaget att avskaffa den nuvarande karensregeln och ersätta den med en individuell lämplighetsprövning. Frågan om verkställighetsform bör avgöras efter en samlad bedömning av den enskildes förhållanden och inte genom schabloniserade uteslutningsregler. En sådan ordning möjliggör en mer nyanserad, effektiv och proportionerlig bedömning.

Sammantaget anser Advokatsamfundet att betänkandet innehåller flera positiva reformer, särskilt de utökade möjligheterna till elektronisk övervakning och en ökad grad av individuell prövning. Advokatsamfundet kan emellertid inte ställa sig bakom förslag som innebär att grundläggande rättigheter och säkerhetsgarantier för frihetsberövade personer försvagas i syfte att hantera Kriminalvårdens verksamhetsbrister. Förslagens ändamål kan i dessa delar inte anses uppväga de risker

för oproportionerliga rättighetsinskränkningar och de försämrade förutsättningarna för en rättssäker och ändamålsenlig verkställighet som reformerna medför.

SVERIGES ADVOKATSAMFUND

Mia Edwall Insulander